

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและสามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะมาถึง ปัจจุบันพบว่าการเรียนการสอนของโรงเรียนในประเทศไทยเป็นแบบการสอนที่ป้อนข้อมูลให้เด็ก ที่เรียกว่า ครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center) อาจไม่เหมาะสมกับสภาวะการณ์ของประเทศและโลกในปัจจุบันเพราะสนับสนุนในด้านการพัฒนาสมองและการเรียนรู้ของเด็กได้ไม่เต็มที่ที่ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของเด็กได้เพียงพอสำหรับที่จะรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคนี้ได้ โดยเฉพาะทางด้านความคิดนับตั้งแต่ความคิดด้านการวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหา (ศันสนีย์ นัตรคุปต์, 2542) ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาขึ้น หัวใจของการปฏิรูปการศึกษา คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ การปฏิรูปจากการยี่สิบวิชาเป็นตัวตั้ง มาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือที่เรียกว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในทิศทางของการจัดการศึกษา มาตรา 22 ที่กล่าวถึงการจัดการศึกษาต้องยึดหลักผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และ ในมาตรา 24 กล่าวถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฯลฯ

(4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ฯลฯ

ช่วงอายุ 0-6 ปี ถือได้ว่าเป็นโอกาสทองของการเรียนรู้ หลังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เกิดกระแสความตื่นตัวเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาซึ่งนอกจากจะเน้นเรื่องการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญแล้ว ยังได้เน้นถึงลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์และการพัฒนาลักษณะผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข ในด้านการศึกษาปฐมวัย ยังมีกระแสความตื่นตัวในความรู้ใหม่เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย ความรู้ใหม่นี้มีมูลเหตุ

มาจากการสำรวจและการศึกษาค้นคว้าวิจัยล่าสุดโดยนักจิตวิทยา นักประสาทชีววิทยา นักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนบุคคลในวงการที่เกี่ยวข้องนำมาซึ่งความเข้าใจถึงวิธี ทำงานของระบบสมอง พัฒนาการของสมองเด็ก และผลกระทบของสภาพแวดล้อมที่มีต่อศักยภาพของพัฒนาการ (อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ , 2543)

เมื่อเด็กวัยอนุบาลเริ่มเข้าสู่โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เด็กต้องเผชิญกับประสบการณ์ใหม่ที่ไม่เหมือนกับช่วงเวลาที่อยู่กับครอบครัว ตั้งแต่สภาพแวดล้อมทางกายภาพ คือ โรงเรียนและห้องเรียน มีครูเป็นผู้ให้การเลี้ยงดูแทนพ่อแม่ หรือพี่เลี้ยง เรียนรู้การใช้ภาษา รวมถึงความคาดหวัง ในด้านการประพฤติปฏิบัติและกิจกรรมการเลี้ยงดูที่แตกต่างจากที่บ้าน (อุทัย ดุลยเกษม, 2542) เนื่องจากการเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนและประสบการณ์ทางสังคมโดยอาศัย ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตจริง จากประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมเมื่อได้รับการสนับสนุน ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายเป็นกระบวนการและขั้นตอนจะเกิดการขยายความคิดสร้างความรู้ โดยความรู้ใหม่และความรู้เดิมมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ครูจึงมีบทบาทในการจัดประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยให้เด็กแต่ละคนสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2542)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่พร้อมและเอื้อต่อการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญและสอดคล้องกับทิศทางการจัดการศึกษาปฐมวัยของไทยตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่สนับสนุนให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาผู้เรียนทุกด้านมากที่สุดคือ “ครู” ซึ่งมีบทบาทเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ใหม่ๆ สื่อการสอน วัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับบทเรียน สถานที่และการสร้างบรรยากาศทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนตลอดจนบุคลากรทุกคนในโรงเรียนล้วนมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2540) ได้กล่าวถึงความสำคัญทางการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาล โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

หลักสำคัญในการจัดต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะอาด เป้าหมายการพัฒนาเด็ก ความเป็นระเบียบ ความเป็นตัวของเด็กเอง ให้เด็กเกิดความรู้สึกรอบอุ่น มั่นใจ และมีความสุข อาจแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมกับการประกอบกิจกรรม โดยจัดแบ่งพื้นที่อำนวยความสะดวกเพื่อเด็กและครู พื้นที่ปฏิบัติกิจกรรมและการเคลื่อนไหว และพื้นที่จัดมุมประสบการณ์หรือมุมเล่น

2. สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณรอบๆ โรงเรียน รวมทั้งการจัดสนามเด็กเล่น เครื่องเล่นสนาม การจัดระวางรักษาความปลอดภัยในบริเวณโรงเรียนและบริเวณนอกโรงเรียน และการดูแลรักษาความสะอาด สิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก

นอกจากนี้ New (1995) ได้จัดประเภทของสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยทั่วไปต้องคำนึงถึงการจัดพื้นที่ที่มีพื้นผิวแตกต่างกันเพื่อกำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่สำหรับกิจกรรม การออกแบบเพดาน กำแพง และพรมที่ช่วยลดเสียงสะท้อนภายในห้อง นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงห้องน้ำซึ่งควรอยู่ใกล้กับบริเวณที่เด็กเล่นพักผ่อน หรือรับประทานอาหาร ทั้งภายในและนอกอาคาร การจัดให้มีเครื่องเล่นที่แข็งแรงทนทาน ปลอดภัยและหลากหลาย เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก เพื่อสนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง รวมทั้งระบบการใช้พื้นที่ภายในและภายนอกอาคาร ควรคำนึงถึงการจัดพื้นที่ให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ตามความสนใจ เช่นการจัดให้มีบริเวณของศูนย์การเรียนรู้

2. สภาพแวดล้อมทางด้านเวลา ควรมีหลักกำหนดโครงสร้างของตารางเวลา และระยะเวลา สำหรับการจัดสภารณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กในแต่ละวัน ตารางเวลามีความสำคัญ ช่วยทำให้ทุกคนรู้ลำดับขั้นของการทำงาน การเรียนรู้ และการทำกิจกรรม ตารางจะทำให้เด็กรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และเด็กสามารถรู้ได้ว่าควรจะทำอะไรต่อไป

3. สภาพแวดล้อมทางด้านบุคคล หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เด็กจะรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และกล้าที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มที่ เมื่อสิ่งแวดล้อมทางด้านบุคคลเชื้อเชิญให้เด็กเข้าไปมีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัยข้างต้นทั้ง 3 ด้านนั้น มีความสัมพันธ์กันจึงต้องคำนึงถึงการจัดทุกด้านควบคู่กัน ไปเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กให้เป็นไปอย่างเหมาะสมตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

ผลการศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์เล่นสมมติที่ส่งเสริมความสนใจในการอ่านและเขียนของเด็กวัยอนุบาล กนกพร พันธุ์ระ (2538) พบว่า เด็กวัยอนุบาลที่เล่นในศูนย์สมมติที่มีการจัดสภาพแวดล้อมโดยใช้วัสดุ อุปกรณ์สัมพันธ์กับเรื่องที่เรียนและวัสดุอุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางภาษามีพฤติกรรมความสนใจในการอ่านและเขียนมากกว่าเด็กวัยอนุบาลที่เล่นในศูนย์สมมติตามปกติ

Whelan (1998) ได้ศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ซึ่งสนับสนุนการพัฒนา ศักยภาพด้านการแสดงออกแรกเริ่มทางความสามารถพิเศษของเด็กวัยอนุบาลระหว่างห้องเรียนที่เน้นวิชาการมีครูเป็นศูนย์กลางกับห้องเรียนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางตามแนว Constructivist พบว่า เด็กวัยอนุบาลในกลุ่ม Constructivist มีการแสดงออกทางพัฒนาการและการเรียนรู้ด้านสติปัญญา อารมณ์

สังคม ความคิดสร้างสรรค์ และแรงจูงใจสูงกว่าเด็กในกลุ่มที่เน้นวิชาการ โดยเสนอแนะว่าข้อบ่งชี้จากพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กเป็นวิธีที่ได้ผลในการใช้สังเกตศักยภาพด้านการแสดงออกแรกเริ่มทางความสามารถพิเศษของเด็ก

Murphy (1999) ได้ศึกษาอิทธิพลด้านสังคมและวัฒนธรรมของสภาพแวดล้อมในห้องเรียนเด็กวัยอนุบาลที่จัดแบบเน้นวิชาการและแบบเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง พบว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เด็กได้ มีความแตกต่างกันในจุดมุ่งหมายและปรัชญาการจัดการศึกษา ลักษณะสภาพแวดล้อมของห้องเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บทบาทเด็กและครู และการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในการสอนของครู ข้อค้นพบยังนำไปสู่ประเด็นอื่นที่สำคัญ คือ 1) หลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีอิทธิพลโดยตรงต่อความคาดหวังและความเข้าใจของเด็กต่อการเรียน และ 2) การจัดสภาพแวดล้อมที่นอกเหนือจากประสบการณ์ที่เรียบง่ายในห้องเรียนมีผลกระทบต่อพัฒนามโนทัศน์ที่ซับซ้อนขึ้น

ผลการศึกษาโครงการติดตามประเมินผลการจัดการศึกษาระดับ “ปฐมวัย” อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ (2544) พบว่า ในภาคกลาง ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ได้รับทราบเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มากกว่าภาคอื่นๆ อีกทั้งได้มีการนำมาปรับใช้ในการจัดสภาพแวดล้อม คือ ครูส่วนใหญ่มีการจัดสื่ออย่างหลากหลายเพื่อกระตุ้น ท้าทายความคิดความสามารถของเด็กและตอบสนองจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ของเด็ก นโยบายในการดำเนินงานด้านการจัดสภาพแวดล้อมของผู้บริหารส่วนใหญ่ คือ การจัดสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศอบอุ่น คล้ายบ้าน ซึ่งเป็นนโยบายที่มีความแตกต่างจากภาคอื่นๆ และภาคกลางยังเป็นภาคใหญ่ที่สุดที่มีจำนวนจังหวัดมากกว่าทุกภาค รวมทั้งการมีจำนวนประชากรมากที่สุด และสถานศึกษามากกว่าภาคอื่นๆ จึงเป็นภูมิภาคที่น่าจะมีความหลากหลายและความแตกต่างของการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กวัยอนุบาล

จากความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาเด็กตามแนวทางในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในภาคกลาง โดยการวิเคราะห์ปัญหาการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาล ตลอดจนศึกษาบทบาทของครูการจัดสภาพแวดล้อมด้านการจัดพื้นที่ การคัดเลือกและการจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ที่มีผลต่อพฤติกรรมของเด็กวัยอนุบาล การศึกษาดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ใน โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเป็นแนวทางในการปฏิบัติแก่โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาลตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาในภาคกลาง

2. เพื่อศึกษาบทบาทของครูและพฤติกรรมของเด็กในการจัดสภาพแวดล้อมด้านการจัดพื้นที่ การคัดเลือกสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดเตรียมและจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่มีผลต่อพฤติกรรมของเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาในภาคกลาง

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูที่สอนเด็กวัยอนุบาล เด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาในภาคกลาง

2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ กิจกรรม บุคคล และศึกษาบทบาทของครูและพฤติกรรมของเด็กในการจัดสภาพแวดล้อมด้านการจัดพื้นที่ การคัดเลือกสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดเตรียมและจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่มีผลต่อพฤติกรรมของเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาในภาคกลาง

ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษานี้มุ่งศึกษาครอบคลุมเฉพาะสภาพการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคล โดยไม่คำนึงถึงขนาด และจำนวนเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในแต่ละแห่ง และศึกษาพฤติกรรมของครูในการจัดสภาพแวดล้อมในด้านการจัดพื้นที่ การคัดเลือกสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดเตรียมและจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ รวมไปถึง

พฤติกรรมของเด็กวัยอนุบาลที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ครูจัดขึ้นภายในห้องเรียนเท่านั้น

คำจำกัดความ

การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หมายถึง สภาพจริงของการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคล เกี่ยวกับการดำเนินงานในการจัดสภาพแวดล้อมในด้านนโยบาย วิธีดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม การส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อม การกำกับดูแลติดตามผลการจัดสภาพแวดล้อม การประสานงานระหว่างผู้บริหารกับครูในการจัดสภาพแวดล้อม การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ที่ปรากฏในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในภาคกลาง

นโยบายการจัดสภาพแวดล้อม หมายถึง หลักการซึ่งโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคล

วิธีดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม หมายถึง การปฏิบัติตามหลักการซึ่งถือเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคล

การส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อม หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นจริงในการส่งเสริมครูให้มีความรู้ความสามารถในการจัดสภาพแวดล้อมในด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคล

การกำกับดูแลติดตามผลการจัดสภาพแวดล้อม หมายถึง วิธีการซึ่งแนวทางให้ครูปรับปรุงหรือพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคล ให้มีความเหมาะสมกับเด็กมากยิ่งขึ้น

การประสานงานระหว่างผู้บริหารกับครูในการจัดสภาพแวดล้อม หมายถึง วิธีการปฏิบัติในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารกับครูในการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคล

การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน หมายถึง หลักการและวิธีการจัดห้องเรียน โดยมีครูเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้

การดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม หมายถึง การจัดสิ่งต่างๆ ในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนเพื่อช่วยกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ การจัดสภาพแวดล้อมด้านกิจกรรม และการจัดสภาพแวดล้อมด้านบุคคล

การจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ หมายถึง ลักษณะของการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคาร ด้านการจัดพื้นที่ในการทำกิจกรรม การคัดเลือกสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียน การเตรียมเครื่องมือ สื่อ วัสดุ และอุปกรณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการ เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้สำหรับ ตกแต่งห้องเรียนอย่างพอเพียงและเหมาะสมกับเด็กวัยอนุบาล การจัดบริเวณอย่างเป็นทางการเป็นส่วนตัวสำหรับเด็ก การดูแลสุขภาพ ความปลอดภัย การดูแลด้านโภชนาการและการบริการด้านอาหารสำหรับเด็ก

การจัดสภาพแวดล้อมด้านกิจกรรม หมายถึง ลักษณะและวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาล ประกอบด้วย ลักษณะการจัดกิจกรรมที่มีเนื้อหาสาระหลากหลายครอบคลุมพัฒนาการทุกด้าน ในด้านร่างกาย อารมณ์-สังคม และสติปัญญา การจัดตารางเวลาประจำวันสำหรับการเล่น การทำกิจกรรมกลุ่มและเป็นรายบุคคล และการจัดเพื่อเด็กพิเศษ รวมไปถึงการจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมด้านบุคคล หมายถึง ลักษณะและวิธีการปฏิบัติด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก เด็กกับเด็ก ครูกับผู้ปกครอง และครูกับครู ด้วยการตอบสนอง การสนทนา วิธีการอบรมสั่งสอน การอำนวยความสะดวก และช่วยเหลือเด็ก การดูแลในเรื่องทั่วไป การกำกับดูแลในช่วงวิ่งเล่น การดูแลในเรื่องระเบียบวินัยให้กับเด็กวัยอนุบาล การส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคม อัตราส่วนระหว่างครูต่อเด็ก การติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครอง การปฏิสัมพันธ์ของครูและความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน

บทบาทครู หมายถึง แนวทางปฏิบัติและพฤติกรรมของครูในการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนด้านการจัดพื้นที่ การคัดเลือกสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดเตรียมและจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน ที่มีผลต่อพฤติกรรมของเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

พฤติกรรมของเด็ก หมายถึง การแสดงออก ตอบสนองหรือโต้ตอบของเด็กแต่ละระดับอายุที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ครูจัดขึ้น

เด็กวัยอนุบาล หมายถึง เด็กที่มีอายุระหว่าง 3-5 ในโรงเรียนอนุบาลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
ผู้บริหารในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง ผู้อำนวยการ หรือ อาจารย์ใหญ่ หรือ ครูใหญ่ในโรงเรียน และ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ครูในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง บุคคลที่สอนเด็กวัยอนุบาล หรือผู้ดูแลเด็กในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น (ทศ.) โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน (พช.) และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา (กศ.)

ภาคกลาง หมายถึง พื้นที่ที่แบ่งตามภูมิภาค โดยแบ่งเป็น 2 ภูมิภาค ประกอบด้วย ภูมิภาคตอนบน ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี ลพบุรี และนครสวรรค์ ภูมิภาคตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี สระบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด สมุทรสงคราม นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาตำรา เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดขอบเขตและรายละเอียดในการศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมและเพื่อสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูอนุบาล และเด็กวัยอนุบาลในสถานศึกษาปฐมวัย ในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดต่างๆ ได้แก่ สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา ในภาคกลาง ซึ่งในภาคกลางมีจำนวนจังหวัดทั้งหมด 28 จังหวัด และมีการแบ่งตามภูมิภาคออกเป็น 2 ภูมิภาค คือ ภูมิภาคตอนบน กับ ภูมิภาคตอนล่าง โดยภูมิภาคตอนบน ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี ลพบุรี และนครสวรรค์ ภูมิภาคตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี สระบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด สมุทรสงคราม นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

2.2 ผู้วิจัยทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนของภาคกลาง ประกอบไปด้วย จังหวัดในภูมิภาคตอนบน 1 จังหวัด และภูมิภาคตอนล่าง 1 จังหวัด โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย ด้วยวิธีการจับฉลาก รวมเป็น 2 จังหวัด คือ จังหวัดนครสวรรค์ และ จังหวัดจันทบุรี

จำนวนโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และครูอนุบาลของ 4 สังกัด ในจังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น จำนวน 12 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 24 คน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 47 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 132 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน จำนวน 60 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 60 คน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา จำนวน 21 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 21 คน

จำนวนโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และครูอนุบาลของ 4 สังกัด ในจังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วย สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น จำนวน 7 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 14 คน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 15 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 45 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน จำนวน 32 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 32 คน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา จำนวน 13 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 13 คน

จำนวนโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และครูอนุบาลรวมทั้งหมดของ 4 สังกัด ในทั้ง 2 จังหวัด ได้แก่ สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่นจำนวน 19 แห่ง มีครูอนุบาลจำนวน 38 คน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 62 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 186 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน จำนวน 92 แห่ง มีครูอนุบาล จำนวน 92 คน และ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา จำนวน 34 แห่ง มีครูอนุบาลจำนวน 34 คน

3. ตัวอย่างประชากร ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดจันทบุรีทั้ง 4 สังกัด โดยการสุ่มสังกัดละ 1 โรงเรียน ต่อ 1 จังหวัด รวมกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนในภาคกลาง สังกัดละ 2 แห่ง คือ สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น จำนวน 2 แห่ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดกรมการพัฒนาชุมชน จำนวน 2 แห่ง และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา จำนวน 2 แห่ง รวมจำนวนโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในภาคกลาง จำนวนทั้งสิ้น 8 แห่ง

3.2 ผู้บริหารในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 4 สังกัด จำนวน 8 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) ซึ่งเป็น โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดจันทบุรี สังกัดละ 2 คน ที่เป็นตัวอย่างประชากรเพื่อเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์

3.3 ครูอนุบาลในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 4 สังกัด จำนวน 16 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) ซึ่งเป็น โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดจันทบุรี สังกัดละ 4 คน ที่เป็นตัวอย่างประชากรเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม และแบบสังเกตของครูอนุบาล

3.4 เด็กวัยอนุบาล ที่อยู่ในห้องเรียนของครูอนุบาลที่เป็นตัวแทนประชากรตามจำนวนของเด็กที่มีอยู่ในแต่ละห้อง สังกัดละ 2 ห้องเรียน ที่เป็นตัวอย่างประชากรเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสำรวจการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม และแบบสังเกตพฤติกรรมของเด็กเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่ครูจัดขึ้น

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีทั้งหมด 3 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ และแบบสังเกต ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เรื่องการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ครูอนุบาลในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เรื่องการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัยอนุบาล ในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา

4.2 แบบสำรวจการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา

4.3 แบบสังเกตพฤติกรรมของครูอนุบาลและพฤติกรรมของเด็กในการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

5.1 นำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปยัง โรงเรียนสังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.2 กำหนดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงเรียนและศูนย์ทั้ง 4 สังกัด ดังนี้

1) สังเกตลักษณะการจัดสภาพแวดล้อมของครูอนุบาล ใช้เวลาสังเกตในแต่ละระดับชั้น ระดับชั้นละ 3 วัน ในช่วงเวลา 07.30 น. – 16.30 น.

2) นัดวันเวลาสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูอนุบาล

5.3 นำเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 4 ชุด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร แบบสัมภาษณ์ครูอนุบาล แบบสำรวจการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาปฐมวัย และแบบสังเกตพฤติกรรมของครูอนุบาลและพฤติกรรมของเด็กในการจัดสภาพแวดล้อม ไปเก็บรวบรวมข้อมูลในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 4 สังกัด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยการสรุปรวบรวม เรียบเรียง จัดคำตอบต่างๆ ให้เป็นหมวดหมู่ แล้วนำเสนอในรูปของตารางประกอบการบรรยายตามประเด็นต่างๆ

6.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจ โดยการแจกแจงความถี่ของข้อมูลในหัวข้อต่างๆ แล้วนำเสนอในรูปของตารางประกอบการบรรยายตามประเด็นต่างๆ

6.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกต โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยายพฤติกรรมและการแจกแจงความถี่ นำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยายตามประเด็นต่างๆ

7. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลพื้นฐานตามสภาพจริงของการจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม และด้านบุคคลของโรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในภาคกลาง เพื่อใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพในการจัดสภาพแวดล้อมภายใน โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีความเหมาะสมสำหรับเด็กวัยอนุบาล หรือกลุ่มเด็กอายุ 3-5 ปี มากยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ครูอนุบาล และบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กวัยอนุบาลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เป็นการช่วยกระตุ้นให้บุคลากรในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมทั้งบุคคลอื่น หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เห็นความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาล และร่วมกันจัดและส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อเยาวชนของชาติในอนาคต